

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KADIN OLMAK

Ahmet ÖZKİRAZ

Gaziosmanpaşa Üniversitesi
İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: ahmeto@gop.edu.tr

M. Nazan ARSLANEL

Gaziosmanpaşa Üniversitesi
İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: ahmeto@gop.edu.tr

Özet

İkinci Meşrutiyet, Osmanlı toplumunda toplumsal alanda, özellikle eğitim ve hukuk alanlarında önemli değişimlerin yaşandığı dönem olmuştur. Tanzimat'ın ilanı ile başlayan Osmanlı kadınının toplumsal hayattaki yeri konusundaki değişimler İkinci Meşrutiyetin ilanı ile önemli bir hız kazanmıştır. Özellikle İkinci Meşrutiyet dönemi kadınlarının elde ettiği geniş eğitim imkanı, kadınların toplumsal hayatta daha aktif olarak varlığını ortaya koymasını sağlamıştır. Önemli değişimlerin yaşandığı Meşrutiyet toplumunda kadın, modernlik ile geleneksellik arasında kalmıştır. Dönemin kadınları tarafından özgürlüğün ilanı olarak algılanan İkinci Meşrutiyetin ilanı, yeni modern kadın modelinin de şekillenmeye başladığı süreç olmuştur. İkinci Meşrutiyet dönemi, başta eğitimli kadınlar olmak üzere dönemin kadınlarının toplum hayatında yer edinme mücadelesi verdikleri dönemdir. Bu çalışmada, Tanzimat döneminden başlayarak verilen bu mücadele sürecinde elde edilen sosyal, siyasal, ekonomik gelişmeler ile hukuki haklar üzerinde durularak, İkinci Meşrutiyet Dönemi kadınlarının toplum hayatına katılabilmek için dernekleşme, çalışma ve yayın hayatı ile ilgili gayretleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İkinci Meşrutiyet, Kadın

Alan Tanımı: Sosyoloji- Siyaset Bilimi

BEING A WOMAN IN THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD

Abstract

The Second Constitutional in Ottomans was the era when many a change in social sphere and in the fields of particularly education and law was experienced.

Changes about the place of Ottoman woman that had started with the proclamation of the Tanzimat accelerated with the declaration of The Second Constitution. The wide education opportunity the woman of The second constitutional era took enabled women to exist more actively in social life. Woman in society of the Constitution where important changes were being experienced was sandwiched between modernism and traditionalism. The proclamation of the Second Constitution taken as the proclamation of freedom by the women of the era was the process in which the new model of modern woman started to be shaped. The Second Constitutional Period was the time when the women, particularly the educated ones, fought to gain a place in society. The study assesses the effort about organization, and working and broadcast life the women of the Second Constitutional Period put to take part in social life with attention to social, political and economic developments and legal rights that were gained in the course of the fight having started in the Tanzimat.

Key Words: *Ottoman, Second Constitution, Woman*

JEL Code: Z

1. GİRİŞ

Osmanlı Devletinde Batılı anlamda modernleşme hareketleri onsekizinci yüzyıl sonlarında başlamıştır. Bu yüzyılın başlarından itibaren zayıflama sürecine giren Osmanlı Devletinin yöneticileri, bu süreçten çıkışın Batıya yönelmekle mümkün olacağına inanmışlardır. Osmanlıda modernleşme çabaları için 1839 da ilan edilen Tanzimat Fermanıyla Batılılaşma yolunda bir süreç başlamıştır. Tanzimat döneminde askeri ve bürokratik alanların dışında toplumsal ve siyasi alanlarda da reformlar yaşanmıştır. Tanzimat dönemi reformlarının belkide en önemlisi kadınların kısıtlıda olsa eğitimle ilgili yapılan reformlar sonucunda toplum hayatına katılmaya başlamasıdır. Bu dönemde kadınlar lehine kanunlarda değişiklikler yapılmış, yasaklar nispeten yumuşatılmış, ayrıca başka fikir ve edebiyat alanında kadınların haklarını savunan yazılar yazılmaya başlamıştır (Taşkiran, 1973:24).

İkinci Meşrutiyetin Türk kadınına sağladığı eğitim imkanı onların toplum hayatına katılmalarını ve ekonomik alanda kendilerini gösterme mücadelesi vermelerini de sağlamıştır. Kadının, toplumsal ve ekonomik hayata katılma süreci kadın derneklerinin kurulmasını da sağlamıştır. İkinci Meşrutiyet dönemindeki kadın hareket ve örgütlenmelerinin kaynaklarından birini II.Abdülhamit döneminde eğitimde gerçekleştirilen sayısal artış sağlamıştır (Alkan, 1998.88).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu dönemde kadınlara yönelik çalışmaları, kadınların farklı toplumsal alanlarda varlık göstermesinde etkili olmuştur. Cemiyet savaş dönemlerinde artan Türk milliyetçiliğini ideoloji olarak kullanmış ve kadın bu ideoloji içerisinde yeniden tanımlanmıştır. Tanzimat ile başlayan İkinci Meşrutiyet ile devam eden modernleşme çabaları kadının, aile ve nüfus politikalarında araç olarak kullanılması sonucunu doğurmuştur. Özellikle bu politikalar İkinci Meşrutiyet döneminde devletin topluma nüfuz etme ve toplumu şekillendirme politikasının bir ürünü haline gelmiştir (Berktaş, 2003:98).

İkinci Meşrutiyetin, kadınları sosyal, siyasal ve ekonomik hayata sınırlı da olsa taşınması bu dönemi çalışma konusu olarak seçmemizin sebebidir. Çalışmada İkinci Meşrutiyet dönemi toplumsal hayatına dahil olan yeni kadın modeli ile kadınların sosyal hayatta ve hukuki alanda elde ettikleri haklar, eğitim yardım ve çalışma hayatına katılma amaçlı olarak kurdukları dernekler, basın hayatındaki varlıkları, çıkarılan dergi ve gazeteler ele alınarak değerlendirilecektir. Aynı zamanda toplum hayatına katılan kadına duyulan tepkilerde değerlendirilecektir.

2. İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ VE KADIN

Türk modernleşme tarihinin en önemli aşamalarından biri sayılan İkinci Meşrutiyet dönemi, Tanzimatın ilanından başlayarak siyasal ve toplumsal gelişmeleri şekillendirirken Cumhuriyet yönetiminin temellerinin atıldığı dönem olmuştur.

Jön Türklerin etkisi altında 1908'de ilan edilen İkinci Meşrutiyet ile 1878 yılında süresiz olarak yürürlükten kaldırılan parlamenter rejime yeniden dönülmüştür. İkinci Meşrutiyetin ilanı özellikle kadınlar tarafından özgürlüğün ilanı şeklinde algılanmıştır (Çaha,1996:92). Devletin 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadının eğitimi konusuna verdiği önemin bir sonucu olarak toplum hayatında daha fazla öne çıkmaya başlayan kadınlar, İkinci Meşrutiyetin ilanı ile çıkardıkları dergi sayısını artırmışlar, sayıları her geçen gün artan derneklerde faaliyetlerde bulunmuşlar, siyasi partilerde görev almaya başlamışlardır (Tekeli, 1982:198).

2.1. İkinci Meşrutiyet Dönemi Politikalarında Kadın

İkinci Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki yönetimi kadın konusuna ayrı bir önem vermiş, kadınların toplumsal hayata dahil edilmesi yolunda girişimlerde bulunmuşlardır. Jön Türkler, bu dönemde kadın konusunu memleketin ekonomik ve kültürel bir meselesi olarak kabul etmiş ve aydınların tartıştığı temel konulardan biri haline getirmişlerdir. II. Meşrutiyet döneminde yaşayan kadın konusu ile ilgili yazı yazmamış, fikir üretmemiş olan tek bir aydın ve yazara rastlanmamaktadır (Çaha, 1996: 93).

İttihat ve Terakki Cemiyeti izlediği politika ile kadının toplumdaki yeri ve varlığı konusunda önemli etkiler yaratmış kadının geleneksel rolünden çıkartılarak toplumsallaştırılması ve özgürlüğünün kazandırılması dönemin hakim düşüncesi olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu dönemde politikalarını aile kurumu üzerine geliştirmiştir. Aile, bir politika konusu olarak hükümetin kontrolü altına alınmaya çalışılmış, İttihatçıların önderliğinde, Avrupa ailesinin kopyası olmadığına vurgu yapılan bir aile tipi olarak milli aile fikri ortaya çıkarılmıştır. Evlilik, yalnızca dinî olmaktan çıkarılmış, ailenin biçimlendirilmesi kültürün bir parçası ve millî kültürün yükseltilmesi için zorunluluk olarak görülmüştür. Ziya Gökalp'in mimarı olduğu millî aile fikri, İttihatçılar için temel hareket noktası olmuştur. Çünkü İttihatçılar için devrimin başarılı olmasının yolu, sosyal devrimlerle beraber aileden geçmektedir. Kadının toplum içerisindeki konumunun belirlenmesi, yeni ideolojinin ana konularından biri olan millî aile ile sağlanırken, İttihatçıların aile ve kadına yönelik politikaları, Osmanlı kadın hareketlerinin de temellerini oluşturmuştur (Durakbaşı, 2002: 119-121).

Hükümet bu dönemde kadınlara yönelik politikalarında kadınların eğitime hız kazandıracak kurumların açılışını da gerçekleştirmiştir. Kızlar için 1913 yılında ilk kız lisesi olan İstanbul İnas Sultanîsi, bugünkü adıyla İstanbul Kız Lisesi açılmış ve bunu halen günümüzde de eğitim veren Erenköy, Çamlıca ve Kandilli Kız Liseleri'nin açılışı takip etmiştir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin kadınlar için en önemli özelliklerinden biri de yüksek öğrenim hakkını elde etmiş olmalarıdır. 1914'te Darül-Fünun'da kızlara yönelik derslere başlanmış ve 1914'te ayrı bir İnas Darül-Fünun'u kurulmuştur. 1915 yılında İstanbul Darül-Fünunu'nda kadınlara haftada dört gün olmak üzere düzenli konferanslar verilmeye başlanmıştır. Ayrıca 1915'de ilk defa İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Türk kızları erkekler ile beraber yüksek öğrenim görmeye başlamıştır. 1917 yılında kızlar için Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuar, terzilik eğitimi veren okullar ile hemşirelik ve ticari derslerin verildiği okullar açılmıştır. İlk defa yurt dışına eğitim için kızların gönderilmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. 1914'te kurulan İnas Darül-Fünun'u, kız öğretmen okullarına bağlanmış ve matematik, edebiyat ile tabii bilimler alanlarında eğitim vermiştir. Bu okul aynı zamanda, kız öğretmen okullarına da öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur (daha geniş bilgi bknz. Kurnaz, 1997).

Kadınlar için eğitim alanında yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra, kadınlar da hemcinslerini yetiştirmek, bilinçlendirmek ve toplum hayatına aktif olarak katılmalarını sağlamak için dernekler kurmaya, konferanslar vermeye başlamışlardır. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, çalışma hayatındaki kadın sayısında artış olmuştur. Yine bu dönemde devam eden savaşlar sebebiyle, askere

giden erkeklerin boşalttığı bazı memurluklara kadınlar atanmış, erkek nüfusun azalması kadınlara çalışma ortamı hazırlamıştır. Hastane, posta idaresi, tekel idaresi, laboratuvar vb. işlerde kadın çalışan sayısı artmış; yol yapımı, maden işçiliği, atölyeler, sokak temizliği gibi işlerde de kadınların çalıştırıldığı görülmeye başlamıştır (Güzel, 1985: 868-871). 1913 yılında ilk kez bir kadın, devlet memuru olarak çalışmaya başlamıştır (www.kgsm.gov.tr). 1908 yılı sonrasında kadınlar, gıda sanayii, dokuma sanayii, kerestecilik imalatı, sigara, sabun, kimyasal ürünler sanayi, matbaacılık vesaire alanlarda da istihdam edilmişlerdir. İkinci Meşrutiyet'in ilanını itibariyle Osmanlı'nın gelişmiş kentlerinde sanayi iş gücünün %30'unu kadınlar oluşturmakta ve kadın iş gücünün yoğunluğu, dokuma ve gıda sanayiinde tarım işletmelerinde görülmektedir (Çaha, 1996: 103).

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra kadınlar, siyaset alanında da varlık göstermeye başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti politikaları gereği, partinin kadın kollarını faaliyete geçirmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti Kadın Kolları, kadınlara yönelik konferanslar vermekle kalmamış, kadınlara yönelik derneklerin kuruluşuna da destek vermiştir. Bu dernekler arasında İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti ve Teal-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti yer almaktadır (Çakır, 1996: 52). İkinci Meşrutiyet dönemi kadınları siyasal hayata katılmayı öncelikli olarak ele almamışlar, toplumsal alanda hukuki güvenceler elde etmeyi, erkeklerle aile hayatında eşit haklara sahip olmayı amaçlamışlardır. Ayrıca, siyasal katılım anlamında oy hakkı, erkekler için bile kurumsallaşmış değilken, Meşrutiyet kadını oy hakkı talebini geri planda bırakmıştır (Çaha, 1996: 105).

Osmanlı tarihinde ilk defa kadının hukuki statüsünün ve aile hukukunun düzenlendiği Hukuk-i Aile Kararnamesi 1917 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kararname, aynı zamanda bir İslam ülkesinde aile hukukuna dair hazırlanmış olan ilk kanun metnidir. (Çaha, 1996: 102). Bu kararname ile nişanlanmaya yeni bir hukuksal boyut getirilerek, kamu otoritesinin, yani devletin aile işlerine müdahale etmesi hükmüne yer verilmiştir. Evliliğe yaş sınırı getirilmiş, kızların küçük yaşta evlenmelerine izin verilmemiştir. Kızların evlenebilmesi için on yedi, erkekler için ise on sekiz yaş sınır kabul edilmiştir. Kararname ile çok eşlilik eşin rızasının alınmasıyla mümkün hale getirilmiştir. Kadına da erkek gibi boşanma hakkının verilmesinin yanı sıra evlenmelerin de bir memurun ve iki şahidin huzurunda gerçekleştirilmesi hükmü sayesinde evlilikler kayıt altına alınmıştır (Capprol, 1982: 119-125).

2.2. İkinci Meşrutiyet Dönemi Toplum Hayatında Kadın

Tanzimat ile başlayan ve kadınlar tarafından özgürlüğün ilanı olarak kabul edilen İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile devam eden süreçte, o zamana kadar anne, eş ve ev kadını rolüne sahip kadınların toplum hayatında farklı statüler elde etmek amacıyla taleplerde bulunmaya başladığı görülmüştür. Kadınlar özellikle basın ve dernekleşme yoluyla, ayrıca konferanslar düzenleyerek bu taleplerini daha etkin bir şekilde ifade etme imkanı bulmuşlardır.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra başlayan kadın hareketi ve kadının toplum hayatına katılmasının gerekliliği meselesi çeşitli gazete ve dergilerde üzerinde durulan konu haline gelmiştir. Bu gazete ve dergiler Batılı kadınların modern hayata ayak uydurmak için verdiği mücadelelere yer vererek Osmanlı kadınlarına örnek olacak şekilde konuları işlemişler ve kadın meselesini kadının eğitimi, toplum hayatına katılması, kadınların uğradıkları haksızlıklar gibi konularla gündeme getirilmiştir. İkinci Meşrutiyetten sonra yayımlanan kadın dergilerini, yayın politikalarına ve dünya görüşlerine göre Batıcı ve Türkçü olarak iki grupta değerlendirmek mümkündür (Kurnaz, 1997:139-191): Batıcı kadın dergileri arasında: Mefharet, Demet, Mehasin, Kadınlar Dünyası, Hanımlar Alemi, Kadınlar Alemi, Osmanlı Kadınlar Alemi, Kadın, Genç Kadın, Hanımlara Mahsus Gazete, Musavver Kadın; Türkçü kadın dergileri arasında; Kadınlık Hayatı, Kadınlık, Kadın Duygusu, Seyyale, Türk Kadını, Siyanet, Bilgi Yurdu Işığı, Bilgi Yurdu, Bilgi Mecmuası, Genç Kadın gibi dergiler yer almaktadır.

Batıcı dergiler arasında en uzun süre yayın hayatını sürdüren (1913-1921) Kadınlar Dünyası, diğerlerinden farklı bir içeriğe sahiptir. Dergi, Osmanlı kadınlarının hak mücadelesini üstlenen Osmanlı Müdaafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıdır. Dergi, sütunlarını sadece kadınlara açmış ve daha sonra Beynelmilel Kadınlar Cemiyeti'ni kurmuştur. Dergi, eğitilmiş ve özgür kadınların toplumsal hayata katılmalarının gerekli olduğu üzerinde durmuştur. Toplumsal ve ekonomik hayatın gelişmesiyle kadının sahip olduğu statü arasında ilişki kurmuştur (Kurnaz, 1997: 156). Türkçü dergiler arasında ise başyazarı bir hanım olan (Nigâr Hanım) Kadınlık Dergisi öne çıkmaktadır. Çağdaş Türk kadınına yetiştirmeyi amaçlayan dergi özellikle Nigâr Hanım'ın dilde sadeleşme hareketine destek vermesi bakımından da önem arz etmektedir (Gürsoy, 1999: 197-198).

Dönemin kadın dergileri, kadınların kendilerini ifade edebilmelerinde araç olurken, kurulan dernekler, kadınların toplum hayatına katılma yolundaki isteklerini örgütlü hale dönüştürmüştür. 1909 yılında çıkarılan Dernekler Kanunu ile kadınlar, çok sayıda farklı amaçlar güden dernekler kurmuşlardır. İkinci

Meşrutiyet döneminde kadın dernekleşmelerinin dikkat çeken dört özelliği vardır. Birincisi, kurucuları kadın olan ve kadın haklarını elde etme amacına yönelik Müdaafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti gibi dernekler. İkincisi, yine kadınların kurdukları toplumsal yardımı amaç edinen Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti gibi dernekler. Üçüncüsü, zaten mevcut olan cemiyetlerin kadın kolu veya hanımlar heyeti adlarıyla oluşturulan Osmanlı Hilal-i Ahmer Hanımlar Heyeti gibi dernekler. Dördüncü olarak da çeşitli amaçların gerçekleştirilmesine yönelik kurulmuş cemiyetlere üye olmak yoluyla cemiyet hayatına dahil oldukları Türk Ocakları gibi derneklerdir (Alkan, 1998: 111). 1908 –1920 yılları arasında kurulan toplam 103 kadın derneğinin 77 tanesi Müslüman-Türk, 20 tanesi Müslüman olmayan cemaatlere, 6 tanesinin de yabancılara ait olduğu tespit edilmiştir (Alkan, 1998: 135).

Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü dönemde kurulan kadın derneklerinin çoğu, yardım derneği olarak kurulmuştur. Rumeli sınırında görevli askerlere kışlık giyecek yardımı sağlamak amacıyla, 1908'de Fatma Aliye'nin başkan olduğu Cemiyet-i İmdadiye dönemin ilk kadın derneği olmuştur (Taşkıran, 1973:37-39). İkinci Meşrutiyet döneminde eğitim amaçlı dernekler de kurulmuştur. Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, 1913 yılında savaş sonrası yoksul ve kimsesiz kalan dul ve yetimlerin sorunları ile ilgilenmiştir, kurulan çok sayıda eğitim amaçlı dernek kadınları özellikle kültür alanında olmak üzere her alanda eğitmek, bilgilendirmek, geliştirmek amacıyla kurulmuş derneklerdir (Çakır, 1996: 46-56). Halide Edip tarafından 1909'da kurulan Teal-i Nisvan Cemiyeti, kadınların bilgi, görgü ve kültürlerini arttırmak için yayınlar yapmıştır. Yine 1913'de kurulan Osmanlı Kadınları Müdaafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, kadınlara iş alanı açılması, bilgi düzeylerinin artırılması ve statüsünün yükseltilmesi için çalışmıştır (Taşkıran, 1973: 37-39).

Bu dönemin hükümeti İttihad ve Terakki de, kadın derneklerinin kurulmasını desteklemekteydi. İttihad ve Terakki, kadın dernekleri vasıtasıyla kadınların hem sosyal hayata hem de ekonomik hayata katkıda bulunmalarını sağlarken, taraftarlarının sayısını kadınlarla arttırmayı amaçlamaktaydı. Bu dernekler içerisinde en önemlilerinden biri, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'dir. Enver Paşa'nın teşvikleri ile kurulan cemiyet, kadınları çalışma hayatına katılmaya teşvik etmenin yanı sıra savaşlarda kaybedilen nüfusun telafisi amacıyla evliliği de teşvik etmekteydi. Cemiyet kuruluşundan bir kaç yıl sonra binlerce kadını açtığı fabrikalarda istihdam etmiş, bundan başka kadınların askerlik hizmetlerini üstlenmelerine de öncülük etmiştir. Ordu içerisinde kurulan Birinci Ordu Kadın İşçi Taburunda istihdam edilen kadınların onbaşı, çavuş, başçavuş gibi rütbeler elde ettikleri görülmektedir. Kadınları Çalıştırma Cemiyeti,

bünyesindeki kadınların bir bölümünü memur, bir bölümünü işçi ya da geçici işçi olarak istihdamını sağlamıştır (Çaha,1996: 99-100).

Kadın konusu, dönemin aydınları, yazarları tarafından da çok tartışılan ve yazılan konu olmuştur. Kadın, İkinci Meşrutiyet aydınları arasında ilerlemenin ve toplumsal değişimin anahtar kavramı olarak görülmüş ve toplumsal ilerleme için kadının söz sahibi olmasının gerekliliği konusunda dönemin düşünce akımları ciddi bir şekilde ilgilenmiş, kadınların toplumsal hayata katılmalarının zaruri olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bu dönemde kadın ile ilgili konular, dönemin İslamcı, Batıcı ve Türkçü akımlarında da farklı şekilde değerlendirilmiştir. İslamcı aydınlar, kadın hareketlerini ve kadın söylemlerini Avrupa taklidi olarak değerlendirirken, Batıdan alınabilecek birşey olmadığını savunmuşlar, Batıcılar ise, Türkçüler tarafından da kabul gören gelenek ve tarihin etkisiyle kadınların haklarının ellerinden alındığı görüşündedirler. Türkçüler ise kadınların her bakımdan hayata katılmalarının gerektiğini, çünkü toplumsal değişim için bunun şart olduğunu ve iktisadî açıdan ilerleme için kadınların toplum hayatına dahil olması gerektiğini savunmuşlardır (Gündüz, 2008: 167-168).

Türkçü akımın düşünürleri, kadın-erkek eşitliğinin İslamiyet'in kabulü ile bozulduğunu, toplumsal hayatta bu eşitliğin yeniden sağlanabilmesi için hukuki ve toplumsal reformların yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Yeni modern Türk kadını modelini çizen Türkçü akımın önde gelen isimlerinden Ziya Gökalp, Halide Edip ve Ahmet Ağaoğlu, İkinci Meşrutiyet döneminde hükümete kadın konusunda politikalar da üretmişlerdir. Türkçü aydınların tartışmalarındaki ortak nokta, kadın statüsünün ülke kalkınması için şart olduğudur (Çaha, 1996:93-96).

Batıcı düşünürler kadın konusunda kendi aralarında bir fikir birliği sağlayamamış, Selahattin Asım, kadınların dinî baskılarla ezildiğini, Türk kadınının ikinci sınıf statüsünün tek sebebinin İslamiyet ve örtünme olduğunu ve İslamî kuralların tamamının reddedilmesi gerektiğini (Çaha, 1996: 97) savunurken, Abdullah Cevdet ise İslamcı düşünür Mehmet Akif ile benzer bir düşünce ile kadın ve aileye aynı görevleri yüklemektedir (Gündüz, 2008: 168). Abdullah Cevdet diğer Batıcı düşünürler gibi kadın konusunda dini çok fazla eleştirmemekte, çok eşliliğin, evlenme ve boşanma ile ilgili kuralların kaldırılarak kadınlara daha fazla eğitim imkanı verilmesi gerekliliğini savunmuştur (Durakbaşı, 2002: 119).

Dönemin bir diğer düşünce akımı olan İslamcı görüşün öncüleri arasında Mehmet Akif, A. Hamdi Akseki, Sait Halim Paşa, Musa Kazım, Mustafa Sabri gibi isimler yer almaktadır. İslamcılara göre toplum, İslamî kurallara geri dönmeli, aile hukuku İslamî kurallara göre yeniden düzenlenmeli ve kadının eğitimi, kadını

toplumsal hayata dahil etmek için değil daha dindar ve sağlıklı nesiller yetiştirmeyi amaçlamalıydı. Bu düşünürler şeriat hükümlerine uyulmamasını aileyi bozan bir sebep olarak görmüşler ve kadınlara aşılana çalışılan feminist düşünceleri eleştirerek kadının yaşam alanının aile ile sınırlandırılmasını istemekteydiler (Çaha, 1996: 97-98).

3. SONUÇ

İkinci Meşrutiyetin ilanını özgürlüğün ilanı olarak kabul eden kadınlar için bu dönem geleneksel rollerinden sıyrılıp yeni modern kadın kimliğine kavuştukları sürecin başlangıcıdır. Tanzimat ile başlayan kadının eğitilmesi ile ilgili reformlar İkinci Meşrutiyet döneminde artarak devam etmiş eğitim seviyelerinin artmasıyla beraber, dönemin kadınlarının dergi ve gazete çıkarmaları, konferans ve kurslar düzenlemeleri, dernekler kurmaları ile ilgili etkinlikleri de artış göstermiştir. İkinci Meşrutiyet dönemi kadın konusunun toplumun bütün kesimleri tarafından tartışıldığı, yazıldığı hatta karikatürize edildiği bir dönem olmuştur. Kadın konusunun bu kadar güncel olmasında en önemli etken muhakkak ki İttihat ve Terakki Cemiyetinin hem kendi parti programlarında hem de hükmet politikalarında kadına özel bir yer vermesinin sonucu olmuştur. İttihat ve Terakkinin kadınlara hazırladığı bu ortam kadın hareketlerine hız ve kolaylık sağlamıştır.

Hızlı bir toplumsal değişimin yaşandığı bu süreçte Osmanlı kadını, toplumdan gördükleri desteğin yanısıra eleştirilere de maruz kalmıştır Ancak tüm eleştirilere rağmen İkinci Meşrutiyet dönemi kadınları hak mücadelelerinden vazgeçmemiştir. İkinci Meşrutiyet, kadının toplumsal hayatta daha aktif olarak varlığını ortaya koyduğu dönemdir. Bu dönem kadınların kent yaşamında daha fazla yer almaya başladığı, sosyal ve ekonomik hayatta boy gösterdiği, kadınların hukuki alanda hak elde etme mücadelesi verdikleri, seslerini duyurmak için gazete ve dergi çıkardıkları, dernekler kurdukları dönem olmuştur. Tanzimat dönemi ile başlayan kadının toplumdaki yeri meselesi İkinci Meşrutiyet döneminde daha kapsamlı ele alınmış ve Cumhuriyet dönemi yeni modern kadın modelinin oluşum sürecinin de temelleri atılmıştır.

KAYNAKLAR

Alkan, Ö.Mehmet & Ahmet N. Yücekök& İlter Turan, Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar. İstanbul : Tarih Vakfı, 1998.

Berktaş, Fatmagül, Osmanlıdan Cumhuriyete Feminizm: Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

- Çaha, Ömer, Sivil Kadın. Ankara : Vadi Yayınları, 1996.
- Çakır, Serpil, Osmanlı Kadın Hareketi. İstanbul : Metis Yayınları,1996.
- Caporol, Bernard, Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1982.
- Durakbaşı, Ayşe, Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Gündüz, Mustafa. “İkinci Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru”, Doğu Batı. 45, Mayıs, Haziran, Temmuz 2008, 149-170.
- Gürsoy, Ülkü, İkinci Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1999.
- Güzel, Şeyhmus. “*Tanzimattan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın*”, içinde: *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt 3*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985. ss. 858-874.
- Kurnaz, Şefika, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1829-1923). İstanbul:MEB Yayınları, 1997.
- Taşkıran, Tezer, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973.
- Tekeli, Şirin, Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat. İstanbul: Birikim Yayınları, 1982.
- [http:// www.kgsm.gov.tr/esitlik/html](http://www.kgsm.gov.tr/esitlik/html). [İndirme Tarihi:31.12.2010]